

TRIỂN VỌNG HÒA BÌNH GIẢI QUYẾT CÁC TRANH CHẤP CHỦ QUYỀN VỀ BIỂN, ĐẢO Ở BIỂN ĐÔNG

NGUYỄN THANH MINH*

Đặt vấn đề

Giải quyết tranh chấp quốc tế bằng biện pháp hòa bình là một trong những nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế. Các quốc gia với tư cách là chủ thể pháp luật quốc tế phải tuân thủ triệt để nguyên tắc này trong quan hệ quốc tế về giải quyết tranh chấp chủ quyền về lãnh thổ, trong đó có giải quyết tranh chấp chủ quyền về biển, đảo.

Nguyên tắc hòa bình giải quyết các tranh chấp quốc tế được hình thành từ đầu thế kỷ XX và trong quá trình phát triển được thừa nhận như một nguyên tắc cơ bản của luật quốc tế, Hiến chương Liên Hợp Quốc. Với ý nghĩa quan trọng của nó, nguyên tắc này được cụ thể hóa trong một loạt các điều ước quốc tế song phương và đa phương khác. Về nội dung, nguyên tắc này có liên quan mật thiết với nguyên tắc không được dùng sức mạnh và đe dọa sử dụng vũ lực trong quan hệ quốc tế. Bởi vì, việc các quốc gia có nghĩa vụ giải quyết các tranh chấp giữa họ với nhau bằng biện pháp hòa bình cũng là cơ sở để các quốc gia tuân thủ cam kết không sử dụng sức mạnh và đe dọa sử dụng sức mạnh. Tranh chấp chủ quyền về biển, đảo, quần đảo trong khu vực Biển Đông rất phức tạp và đa dạng, vừa có tranh chấp song phương lại vừa có tranh chấp đa phương với những mâu thuẫn nhiều chiều.

Giải quyết tranh chấp chủ quyền biển, đảo hiện nay là vấn đề khó, phải mất nhiều thời gian. Việc tiên quyết là các quốc gia hữu quan trong khu vực phải nghiêm chỉnh tuân thủ các nguyên tắc của hệ thống luật pháp quốc tế, vận dụng những quy định về luật biển, các quy

định của Công ước của Liên Hợp Quốc về Luật biển quốc tế năm 1982. Điều có ý nghĩa quyết định là các bên phải thực hiện nguyên tắc hòa bình giải quyết các tranh chấp lãnh thổ.

1. Tình hình Biển Đông trong bối cảnh hiện nay

Tranh chấp chủ quyền về biển, đảo đá, bãi cạn, bãi ngầm và quần đảo trên Biển Đông giữa các bên hữu quan trong thập niên đầu thế kỷ XXI có những lúc bình yên, nhưng cũng có những khi căng thẳng và mâu thuẫn dâng cao. Sự căng thẳng đó được thể hiện khá đậm nét, bằng một loạt những sự kiện diễn ra dưới nhiều hình thức khác nhau.

Sự kiện được cho là nghiêm trọng đầu tiên diễn ra vào ngày 25/2/2011, khi hai tàu đánh cá của Philippines đang hoạt động cách đảo Palawan của Philippines khoảng 140 hải lý thì bị tàu chiến có tên lửa điều khiển của Trung Quốc đe dọa và yêu cầu phải rời khỏi khu vực này ngay lập tức. Tiếp theo, vào ngày 2/3/2011 hai tàu Hải giám của Trung Quốc đã đe dọa và yêu cầu một tàu thăm dò của Philippines phải rời khỏi khu vực hoạt động gần Bãi Cỏ Rong ngoài khơi đảo Palawan. Đây là những sự kiện biểu hiện tình trạng mâu thuẫn đa chiều về quan điểm chủ quyền trên các vùng biển, đảo giữa Trung Quốc và Philippines. Những sự kiện này diễn ra đã làm cho tình hình khu vực Biển Đông vốn đã căng thẳng lại càng trở nên phức tạp hơn.

Vào ngày 26/5/2011 đã xảy ra một vụ đụng độ có tính chất nghiêm trọng, đó là tàu Hải giám Trung Quốc mang số hiệu 84 đã cắt cáp tàu thăm dò Bình Minh 02 của PetroVietnam khi tàu này đang hoạt động tại lô 148 nằm trong vòng 200

hải lý thuộc vùng đặc quyền kinh tế của Việt Nam. Sự kiện này đã diễn ra chỉ 10 ngày trước khi Diễn đàn Đối thoại Shangri-La hàng năm được tổ chức tại Singapore. Diễn đàn có sự tham gia của Bộ trưởng Quốc phòng Mỹ Robert Gates và Bộ trưởng Quốc phòng Trung Quốc Lương Quang Liệt.

Tại Diễn đàn, Bộ trưởng Quốc phòng Việt Nam - Đại tướng Phùng Quang Thanh đã đưa vụ cắt cáp tàu Bình Minh 02 vào bài tham luận của mình và phát biểu bày tỏ quan ngại về sự kiện này; đồng thời yêu cầu các bên duy trì hòa bình, ổn định trên Biển Đông. Tại Diễn đàn Đối thoại Shangri-La, Bộ trưởng Quốc phòng Mỹ Robert Gates cũng lên tiếng khẳng định quyền lợi quốc gia của Mỹ về vấn đề tự do hàng hải ở khu vực Biển Đông. Tiếp đến, ngày 9/6/2011, một tàu số tàu cá của Trung Quốc, dưới sự yểm trợ của tàu ngư chính Trung Quốc cản trở hoạt động của tàu Viking II thuộc PetroVietnam khi tàu này đang hoạt động trong lô 136/3 thuộc khu vực thềm lục địa của Việt Nam.

Sau hai sự kiện nêu trên, về phương diện ngoại giao, trong cuộc họp báo, Người phát ngôn Bộ Ngoại giao Việt Nam đã nêu rõ quan điểm, lập trường chính thức về vấn đề này. Đối với sự kiện ngày 26/5/2011, Người phát ngôn Bộ Ngoại giao Việt Nam, bà Nguyễn Phương Nga khẳng định: “Việt Nam kiên quyết phản đối hành động của phía Trung Quốc phá hoại cản trở các hành động thăm dò khảo sát bình thường của Việt Nam trong thềm lục địa và vùng đặc quyền kinh tế của Việt Nam, gây thiệt hại lớn cho Tập đoàn Dầu khí quốc gia Việt Nam. Hành động này đã vi phạm nghiêm trọng chủ quyền và quyền tài phán của Việt Nam đối với thềm lục địa và vùng đặc quyền kinh tế của mình, vi phạm Công ước Luật biển năm 1982 của Liên Hợp Quốc, trái với tinh thần và lời văn của Tuyên bố về cách ứng xử của các bên ở Biển Đông DOC ký giữa ASEAN và Trung Quốc năm 2002 cũng như nhận thức chung của lãnh đạo cấp cao hai nước

Việt Nam và Trung Quốc. Việt Nam yêu cầu phía Trung Quốc chấm dứt ngay không để tái diễn những hành động vi phạm quyền chủ quyền và quyền tài phán của Việt Nam đối với thềm lục địa và vùng đặc quyền kinh tế của Việt Nam, đồng thời bồi thường thiệt hại cho Việt Nam”.

Đối với sự kiện ngày 9/6/2011, bà Nguyễn Phương Nga nhấn mạnh: “Những hành động có tính toán kỹ lưỡng của Trung Quốc nhằm mục đích biến các khu vực không có tranh chấp thành có tranh chấp để thực hiện kế hoạch đường lưỡi bò trên Biển Đông của Trung Quốc”.

Đây là một trong những sự kiện thể hiện yêu sách chủ quyền của Trung Quốc đã vượt qua giới hạn vùng biển của mình và vi phạm vùng biển thuộc quyền chủ quyền và quyền tài phán của Việt Nam, vi phạm các nguyên tắc cơ bản của luật quốc tế, các quy định của luật biển quốc tế, đặc biệt là vi phạm Công ước của Liên Hợp Quốc về Luật biển quốc tế năm 1982 (UNCLOS - United Nations Convention on the Law of the Sea). Việt Nam có chủ quyền về mặt thăm dò và khai thác tài nguyên trên các vùng biển thuộc chủ quyền, quyền chủ quyền và quyền tài phán quốc gia chiếu theo những quy định của UNCLOS.

Nhận định về những hành động liên tiếp của Trung Quốc trong những tháng đầu năm 2011, GS. Renato Cruz De Castro thuộc Đại học De La Salle của Philippines cho biết: “Rất nghiêm trọng, nó cho thấy sự leo thang hơn nữa trong việc khẳng định sức mạnh trên biển của Trung Quốc. Trung Quốc đang muốn cho chúng ta thấy rằng họ là một cường quốc đang nổi lên và chúng ta phải tôn trọng cái gọi là quyền trên biển cũng như sức mạnh trên biển của họ”.

Ngày 15/6/2011, Philippines cho biết, hải quân của Philippines đã tiến hành nổ một số cọc gỗ lạt tại các bãi đá ngầm trong khu vực đang có tranh chấp trên Biển Đông. Phát ngôn

viên của hải quân Philippines đã cho biết là các cọc gỗ này không có dấu hiệu cho thấy thuộc về nước nào. Tại Diễn đàn Đối thoại Shangri-La, Bộ trưởng Quốc phòng Philippines cho biết nước này đã phát hiện một tàu của Trung Quốc đổ vật liệu xây dựng và thả phao ở vùng gần Amy Douglas Bank phía Tây Nam bãi Cỏ Rong mà Philippines có yêu sách đòi chủ quyền.

Nhận định về hành động này, TS. Lan Story thuộc Viện Nghiên cứu Đông Nam Á của Singapore cho biết: “DOC chỉ rõ là cấm các bên chiếm đóng các đảo và bãi đá chưa chiếm đóng. Từ năm 2002, tất cả các bên đều tuân thủ điều này. Nhưng nếu đúng là Trung Quốc đã đổ vật liệu và có dự định xây dựng trên đó thì cho đến nay đó là hành động vi phạm DOC nghiêm trọng nhất kể từ năm 2002”.

Qua những sự kiện nêu trên, có thể thấy, trong thập niên đầu của thế kỷ XXI tranh chấp chủ quyền về biển, đảo trong khu vực Biển Đông liên tiếp diễn ra. Tuy nhiên, sự căng thẳng đó đã được các bên liên quan kiềm chế, đồng thời tiến hành bày tỏ và phản đối nghiêm túc, có lộ trình tại các diễn đàn quốc tế và khu vực. Mọi sự phản đối đều được dựa trên các nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế.

Triển vọng giải quyết tranh chấp chủ quyền về biển, đảo trong khu vực Biển Đông đang được các bên hữu quan nỗ lực đàm phán giải quyết, dựa trên nguyên tắc hòa bình giải quyết các tranh chấp chủ quyền, những quy định của luật biển quốc tế, quy định của UNCLOS và tuyệt đối nghiêm cấm sử dụng vũ lực hoặc đe dọa sử dụng vũ lực trong giải quyết tranh chấp ở khu vực đang chứa đựng nhiều bất đồng và mâu thuẫn.

2. Triển vọng hòa bình giải quyết các tranh chấp chủ quyền về biển, đảo trong khu vực Biển Đông

Vào những tháng cuối năm 2011 và 6 tháng đầu năm 2012, tình hình căng thẳng trên Biển Đông vẫn có chiều hướng gia tăng, thể hiện

qua sự kiện Scarborough và những diễn biến mới đây khi Trung Quốc cho nhiều tàu đánh cá được sự hộ vệ của tàu chiến xuống khu vực xung quanh quần đảo Trường Sa. Tuy nhiên, những tranh cãi vẫn được nằm trong sự kiểm soát, kiềm chế có giới hạn của các bên hữu quan. Quan điểm của các quốc gia hữu quan trong khu vực Biển Đông và một số nước lớn như: Mỹ, Nhật Bản, Australia, Ấn Độ và Nga là duy trì hòa bình ở khu vực Biển Đông, đảm bảo tự do hàng hải và mọi tranh chấp phải được giải quyết trên cơ sở luật pháp quốc tế, luật biển quốc tế, đặc biệt là những quy định của UNCLOS.

Triển vọng hòa bình giải quyết các tranh chấp ở Biển Đông còn được thể hiện qua sự kiện ASEAN và Trung Quốc ký bản hướng dẫn thực hiện DOC vào ngày 21/7/2011. Mặc dù xét về tính chất pháp lý, bản hướng dẫn không có tính ràng buộc, nhưng đã được nhiều bên bày tỏ quan điểm ủng hộ và đề cao ý nghĩa của nó, đặc biệt là Mỹ đã ca ngợi như một bước tiến trong việc xây dựng lòng tin giữa các bên, điều quan trọng để tiến tới việc đạt được một bộ quy tắc về ứng xử mà các bên đang cùng mong đợi. Nửa cuối năm 2011, khu vực và thế giới cũng chứng kiến những chuyến thăm ngoại giao giữa các quốc gia: Việt Nam, Philippines và Trung Quốc trong nỗ lực tìm kiếm các giải pháp giảm căng thẳng trên Biển Đông.

Mở đầu là chuyến thăm chính thức Trung Quốc của Tổng Thống Philippines Benigno Aquino vào cuối tháng 8 năm 2011. Sau cuộc viếng thăm này, Tổng Thống Philippines cho biết, lãnh đạo hai nước đều nhất trí về sự cần thiết phải có một bộ quy tắc ứng xử trên Biển Đông và rõ ràng là không có sự gia tăng căng thẳng giữa các nước trong khu vực tranh chấp.

Từ ngày 11 – 15/10/2011, Tổng Bí thư Việt Nam Nguyễn Phú Trọng sang thăm Trung Quốc, đã tiến hành hội đàm với Tổng Bí thư, Chủ tịch nước Cộng hòa Nhân dân

Trung Hoa Hồ Cẩm Đào. Chủ đề được bàn thảo quan trọng nhất là vấn đề tranh chấp chủ quyền trên Biển Đông có liên quan đến hai nước.

Điều đặc biệt có ý nghĩa quan trọng là hai bên đã ra *Thông cáo chung*, trong đó nhấn mạnh hợp tác chiều sâu giữa quân đội và lãnh đạo hai nước và tiếp tục các đối thoại chiến lược cấp Thứ trưởng quốc phòng giữa hai nước. Hai bên cũng đã tiến hành ký kết thỏa thuận về những nguyên tắc cơ bản chỉ đạo giải quyết vấn đề trên biển giữa hai nước theo nguyên tắc phù hợp với lợi ích cơ bản và nguyện vọng chung của nhân dân hai nước, có lợi cho hòa bình, ổn định, hợp tác và phát triển của khu vực.

Vào ngày 20/12/2011, ông Tập Cận Bình, Phó Chủ tịch Trung Quốc sang thăm Việt Nam và vấn đề Biển Đông cũng đã được tiến hành bàn thảo trong chuyến đi này, với mục đích nhằm làm giảm bớt những căng thẳng. Theo quan điểm của GS. Carl Thayer, chuyên gia nghiên cứu về Biển Đông cho rằng: “Có nhiều khả năng sẽ không có những xung đột tương tự như năm 2011 trong suốt cả năm 2012 nhưng có thể dễ giải quyết được vấn đề tranh chấp trên biển giữa các nước còn là một chặng đường rất dài. Mặc dù vậy vẫn có những hy vọng vào khả năng một bộ quy tắc ứng xử có tính ràng buộc về pháp lý được hình thành, bởi năm 2012 cũng đánh dấu 10 năm DOC được ký kết”.

Cùng với sự gia tăng căng thẳng trên Biển Đông, năm 2011 cũng là năm của những cuộc hội thảo quốc tế liên tục ở nhiều nước từ châu Á đến Mỹ trong nỗ lực tìm kiếm các giải pháp cho tranh chấp tại khu vực.

Năm 2011 là năm thứ ba Việt Nam đã nỗ lực đưa vấn đề Biển Đông vào các cuộc Hội thảo Quốc tế và cũng là năm được coi là có nhiều cuộc Hội thảo Quốc tế về Biển Đông nhất được tổ chức ở nhiều nước giữa lúc có những căng thẳng gia tăng liên quan đến tranh

chấp của các nước về chủ quyền trên Biển Đông. Với mục đích hòa bình giải quyết các tranh chấp quốc tế, các cuộc Hội thảo Quốc tế về Biển Đông bước đầu đã có những tác dụng hữu ích, đó là góp phần giảm bớt căng thẳng, tăng cường thúc đẩy các biện pháp xây dựng lòng tin, tôn trọng các nguyên tắc của luật pháp quốc tế, luật biển quốc tế, đặc biệt là những quy định của UNCLOS trong vấn đề giải quyết tranh chấp chủ quyền liên quan đến biển, đảo.

Hội thảo Quốc tế đầu tiên về Biển Đông thu hút được sự chú ý đông đảo của công luận đó, là Hội thảo về an ninh hàng hải tại Biển Đông do Trung Tâm Nghiên cứu Chiến lược và Quốc tế (CSIS) tổ chức tại Mỹ trong hai ngày, từ ngày 20 – 21/6/2011. Đây là cuộc hội thảo quy tụ được rất nhiều học giả quốc tế đến từ các quốc gia như: Việt Nam, Trung Quốc, Australia, Mỹ, Ấn Độ và châu Âu. Cuộc Hội thảo diễn ra giữa lúc những căng thẳng trên Biển Đông đang gia tăng sau một loạt vụ va chạm giữa tàu Trung Quốc và các tàu cá, tàu thăm dò của Philippines và Việt Nam. Hội thảo có ý nghĩa quan trọng, nêu bật vấn đề Biển Đông trong cộng đồng của những nhà nghiên cứu khoa học nói riêng và trong cộng đồng thế giới nói chung; làm cho thế giới quan tâm nhiều hơn đến Biển Đông.

Thông qua Hội thảo Quốc tế đầu tiên do Học viện Ngoại giao Việt Nam tổ chức năm 2009, Việt Nam và một số quốc gia đưa ra quan điểm chung là quốc tế hóa vấn đề Biển Đông. Tại Hội thảo cho thấy, có rất nhiều bài tham luận từ các học giả quốc tế đã lên án các hành động làm phức tạp thêm tình hình tại Biển Đông của Trung Quốc.

Tiếp theo Hội thảo của CSIS, Học viện Ngoại giao Việt Nam tổ chức những hội thảo quốc tế khác. Hội thảo Quốc tế vào tháng 11/2011 là Hội thảo Quốc tế lần thứ ba do Học viện Ngoại giao phối hợp cùng Hội Luật gia Việt Nam tổ chức hàng năm, từ năm 2009 đến nay.

Kết quả đạt được qua các cuộc Hội thảo Quốc tế do Việt Nam và một số quốc gia khác tổ chức đó là, đã có sự thành công trong việc quốc tế hóa vấn đề Biển Đông và những ảnh hưởng của các cuộc Hội thảo đã lôi kéo được sự quan tâm của những học giả nghiên cứu về Biển Đông, những người hoạch định chính sách.

Sự thành công bước đầu của các cuộc Hội thảo do Việt Nam tổ chức kể từ năm 2009 đến nay cũng khiến một số nước và vùng lãnh thổ liên quan trong tranh chấp chủ quyền về biển, đảo ở khu vực Biển Đông tham gia tổ chức Hội thảo. Từ ngày 7 – 8/10/2011, Đài Loan cũng đã tổ chức một Hội thảo Quốc tế về Biển Đông mang tên: *Các vấn đề liên quan đến luật pháp và chính sách tại Biển Đông, quan điểm của châu Âu và Mỹ*. Theo quan điểm của GS. Carl Thayer: “Đây cũng giống như một phiên bản khác của các Hội thảo mà Việt Nam đã tổ chức, chỉ có điều mục đích của Đài Loan khi tổ chức hội thảo này là muốn cho quốc tế thấy quyền lợi của vùng lãnh thổ này trên Biển Đông. Hiện Đài Loan đang chiếm giữ đảo Ba Bình, một đảo lớn nhất của quần đảo Trường Sa, vì vậy Đài Loan cũng có những quyền lợi tại khu vực đang tranh chấp này”.

Nửa cuối năm 2011, là thời gian diễn ra nhiều Hội thảo Quốc tế về Biển Đông khác tại một số quốc gia như: Malaysia, Philippines, Indonesia và Trung Quốc. Theo thống kê, năm 2009 chỉ có 3 Hội thảo Quốc tế về Biển Đông, đến năm 2010 số cuộc Hội thảo tăng lên 7 và năm 2011 là 15. Cùng với những cuộc Hội thảo Quốc tế về Biển Đông diễn ra dồn dập vào các tháng cuối năm 2011, thế giới cũng có nhiều nỗ lực ngoại giao từ các nước có liên quan nhằm làm giảm căng thẳng và tìm kiếm giải pháp hòa bình cho tranh chấp chủ quyền về biển, đảo phù hợp với các nguyên tắc của luật pháp quốc tế, các điều ước quốc tế về luật biển và những quy định của UNCLOS.

3. Quan hệ ASEAN - Trung Quốc xoay quanh vấn đề Biển Đông

Ngày 14/1/2012 đã diễn cuộc họp lần thứ IV của các Quan chức cấp cao ASEAN và Trung Quốc (SOM) về thực hiện bản Tuyên bố về cách ứng xử của các bên ở Biển Đông DOC diễn ra tại Bắc Kinh, Trung Quốc. Trước đó vào ngày 13/1/2012 có Cuộc họp lần thứ VII của Nhóm công tác chung ASEAN - Trung Quốc về thực hiện DOC nhằm làm công tác trù bị cho Cuộc họp SOM. Đây là những động thái mới thể hiện tinh thần có trách nhiệm của các bên trong quan hệ chiến lược của ASEAN và Trung Quốc về cách thức thực hiện nguyên tắc hòa bình giải quyết các tranh chấp chủ quyền về biển, đảo trong khu vực Biển Đông, báo hiệu thời kỳ hồi sinh của DOC tránh khỏi sự chết yểu.

Tại cuộc họp SOM lần thứ IV, các bên đã bàn những vấn đề chính như: Kiểm điểm quá trình thực hiện DOC; trao đổi các biện pháp triển khai bản Quy tắc hướng dẫn triển khai DOC và Lịch trình hoạt động của SOM và Nhóm công tác chung năm 2012. Với một tinh thần chung là hòa bình giải quyết các tranh chấp chủ quyền về biển, đảo cho nên các bên đều nhấn mạnh vai trò của các nguyên tắc được đề ra trong Tuyên bố DOC, đặc biệt là nội dung bảo đảm hòa bình, ổn định, đảm bảo an ninh, an toàn hàng hải và giải quyết các tranh chấp bằng biện pháp hòa bình.

Ngày 9/7/2011, khai mạc Hội nghị ASEAN - Trung Quốc về COC, Hội nghị tham vấn không chính thức ASEAN - Trung Quốc về COC trên Biển Đông với sự tham dự của đại diện 10 nước ASEAN và Trung Quốc. Việt Nam và Trung Quốc đồng chủ trì Hội nghị. Tại Hội nghị ASEAN, các thành viên soạn thảo đã giới thiệu dự thảo COC nhằm xóa bỏ những khác biệt, tiến tới thống nhất quan điểm chung về COC. Hai đồng Chủ tịch đều nhấn mạnh Hội nghị này là một trong những bước quan

trọng để tiến tới COC, nhằm tạo khuôn khổ pháp lý cho vấn đề tranh chấp chủ quyền ở Biển Đông, duy trì hòa bình, ổn định và hợp tác trên Biển Đông. Sự kiện này là lần đầu tiên các nước ASEAN và Trung Quốc họp tham vấn không chính thức kể từ khi hai bên đồng ý sẽ làm việc để tiến tới ký kết COC tại Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ 45 tại Cambodia.

Trong thế giới đương đại, việc sử dụng vũ lực hoặc đe dọa sử dụng vũ lực để giải quyết tranh chấp chủ quyền lãnh thổ, trong đó có chủ quyền về biển, đảo là điều tối kỵ mà không một quốc gia nào muốn diễn ra, bởi vậy hơn bao giờ hết cả ASEAN và Trung Quốc đều nhận thức được vấn đề này, cho nên hai bên đã nhất trí không sử dụng vũ lực hoặc đe dọa sử dụng vũ lực trong vấn đề giải quyết tranh chấp chủ quyền về biển, đảo. Trên tinh thần đó, đòi hỏi các bên phải tuân thủ nghiêm các nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế, đặc biệt là những quy định của UNCLOS; đồng thời cần tiếp tục đối thoại xây dựng lòng tin giữa các bên đi vào chiều sâu và thiết thực.

ASEAN và Trung Quốc cũng đã nhất trí không làm gì phức tạp thêm tình hình, tôn trọng chủ quyền và quyền tài phán của các quốc gia ven biển đối với vùng đặc quyền kinh tế và thềm lục địa theo quy định của UNCLOS, đồng thời tiến hành đàm phán để triển khai các biện pháp xây dựng lòng tin theo những nguyên tắc đã được đề ra trong Quy tắc hướng dẫn triển khai Tuyên bố DOC đã được thông qua tháng 7/2011 sau khi đã trải qua 6 vòng đàm phán với 20 điều sửa đổi.

Tuyên bố bằng tinh thần của lời văn thì dễ, nhưng cụ thể hóa bằng hành động thiết thực lại là vô cùng nan giải và khó khăn khi mà những hành động được cho là thiếu thiện chí của các bên vẫn còn hiện hữu ngày càng diễn ra dưới nhiều sắc thái.

Tình hình tranh chấp chủ quyền giữa 4 nước ASEAN và Trung Quốc ở Biển Đông đã, đang và sẽ là cản trở lớn đối với sự phát triển của hai bên. Sau một thập niên ký kết DOC nhưng vẫn có nhiều vụ, việc diễn ra, đặc biệt là vào giữa năm 2011, khi Trung Quốc đã có những hành động làm phức tạp thêm tình hình ở Biển Đông và bầu không khí hòa bình của khu vực có khi đã trở nên ảm đạm, điều đó đã đẩy Trung Quốc và một số nước hữu quan trong ASEAN rơi vào tình trạng căng thẳng.

Nhận thức được vai trò quan trọng của các biện pháp xây dựng lòng tin và việc tuân thủ DOC cùng với những nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế, đặc biệt là những quy định của UNCLOS để đảm bảo môi trường hòa bình ở khu vực, cho nên ASEAN và Trung Quốc đã nhấn mạnh đến cơ chế bảo đảm thực hiện Tuyên bố DOC. Hai bên cũng đã thông qua việc nâng cao hiệu quả và vai trò của cơ chế họp SOM giữa ASEAN - Trung Quốc và Nhóm công tác chung.

ASEAN và Trung Quốc cần xem xét đến các đề nghị như tổ chức một số cuộc Hội thảo chuyên đề nhằm chia sẻ kinh nghiệm hợp tác và xây dựng lòng tin liên quan đến bảo đảm môi trường biển, tìm kiếm cứu nạn, giảm nhẹ rủi ro và nghiên cứu hệ sinh thái biển và đa dạng sinh học... như là những biện pháp xây dựng lòng tin quan trọng của khu vực hiện nay.

Để có thể triển khai tổ chức các Hội thảo này một cách có hiệu quả, ASEAN và Trung Quốc sẽ phải tiếp tục bàn bạc về các tài liệu khái niệm cũng như các khâu tổ chức có liên quan, dựa trên cơ sở các quy định đã được đề ra trong bản Quy tắc hướng dẫn, đặc biệt là nguyên tắc tiệm tiến, từng bước, các hoạt động phải được xác định rõ trên cơ sở tham vấn đồng thuận.

ASEAN và Trung Quốc đã nhấn mạnh ý nghĩa của năm 2012 là năm kỷ niệm 10 năm ký

Tuyên bố DOC, do đó hai bên nhất trí cần tiếp tục đề cao ý nghĩa của DOC và sẽ tổ chức một cuộc Hội thảo kỷ niệm trong năm 2012. Với tư cách là nước điều phối quan hệ ASEAN - Trung Quốc, Việt Nam đã có những đóng góp thiết thực nhằm khẳng định lập trường chung của ASEAN đó là hòa bình, ổn định, an ninh, an toàn và tự do hàng hải. Những nội dung quan trọng này là nguyện vọng và lợi ích chung của tất cả các nước trong và ngoài khu vực, do đó các nước phải chung tay đóng góp xây dựng vì các mục tiêu quan trọng mà hai bên đã đề ra.

Đối với các tranh chấp chủ quyền về biển, đảo, các bên liên quan cần phải cam kết giải quyết các tranh chấp bằng biện pháp hòa bình, dựa trên hệ thống cơ sở luật pháp quốc tế, đặc biệt là những quy định của UNCLOS, đồng thời tôn trọng các quyền chủ quyền và quyền tài phán của các quốc gia ven biển đối với vùng đặc quyền kinh tế và thềm lục địa 200 hải lý chiếu theo quy định của UNCLOS.

Trong bối cảnh hiện nay, cả ASEAN và Trung Quốc cần phải nêu cao tinh thần trách nhiệm để thực hiện đầy đủ quy định của Tuyên bố DOC và sớm xây dựng Bộ Quy tắc ứng xử ở Biển Đông COC, đây có thể được xem là một trong những nội dung quan trọng mà ASEAN và Trung Quốc phải cần tiến hành đàm phán thực hiện với một tinh thần nhiệt huyết.

Quan điểm chung của ASEAN là ủng hộ việc tăng cường đối thoại xây dựng lòng tin giữa ASEAN và Trung Quốc nhằm thực hiện đầy đủ và có hiệu quả Tuyên bố DOC. Thể hiện tinh thần đồng thuận đối với việc thông qua bản Quy tắc hướng dẫn triển khai Tuyên bố DOC, đồng thời nhấn mạnh trong năm 2012 kỷ niệm 10 năm Tuyên bố DOC. ASEAN và Trung Quốc càng cần phải bảo đảm việc thực hiện hiệu quả Tuyên bố DOC, hướng tới hoàn tất Bộ Quy tắc COC, vì mục tiêu hòa bình, ổn định và phát triển ở Biển Đông. Đây là những nội dung quan trọng mà hai bên đang tiến

hành thực hiện, cho thấy ASEAN và Trung Quốc đã hướng đến sự cần thiết phải thực hiện nguyên tắc hòa bình giải quyết các tranh chấp chủ quyền về biển, đảo trong khu vực Biển Đông và nếu vấn đề này không được giải quyết thì sẽ là cản trở lớn đối với sự phát triển của ASEAN và Trung Quốc.

ASEAN và Trung Quốc cũng đã nhất trí tiếp tục tổ chức Cuộc họp SOM giữa ASEAN - Trung Quốc lần thứ V và các cuộc họp của Nhóm làm việc chung nhằm mục đích thực hiện Tuyên bố DOC trong năm 2012.

DOC ra đời từ hệ quả của mối quan hệ không mấy mặn mà còn đầy sự nghi kỵ, bởi vậy, nó mang nặng màu sắc chính trị hơn là màu sắc pháp lý nhưng dù sao đi nữa thì cả ASEAN và Trung Quốc cũng phải đều tuân thủ.

Ngày 13/7/2012, tại Phnom Penh, Cambodia đã diễn ra Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ 45. Kết thúc hội nghị ASEAN đã không đưa ra được bản Tuyên bố chung, đây là lần đầu tiên ASEAN không ra được bản Tuyên bố chung sau 45 hình thành và phát triển do những bất đồng xung quanh vấn đề Biển Đông. Tuy nhiên, với những nỗ lực của các thành viên của ASEAN với mục đích giải quyết các tranh chấp trên Biển Đông bằng biện pháp hòa bình, dựa trên các nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế, đặc biệt là những quy định của luật biển quốc tế. Do đó, Tuyên bố 6 điểm về Biển Đông đã được các thành viên ASEAN nhất trí thông qua. Toàn văn *Tuyên bố của các bộ trưởng Ngoại giao ASEAN về sáu nguyên tắc về biển Đông* như sau: Các bộ trưởng ASEAN tái khẳng định cam kết của các nước thành viên ASEAN đối với:

- i. *Thực hiện đầy đủ Tuyên bố về ứng xử của các bên ở biển Đông (DOC).*
- ii. *Ủng hộ hoàn toàn đối với Bản hướng dẫn thực thi DOC.*
- iii. *Sớm hoàn tất xây dựng Bộ Quy tắc ứng xử của các bên ở Biển Đông (COC).*

iv. Tôn trọng đầy đủ các nguyên tắc phổ biến của luật quốc tế, trong đó có Công ước LHQ về Luật Biển (UNCLOS).

v. Tiếp tục kiểm chế, các bên liên quan không sử dụng vũ lực.

vi. Tìm giải pháp hòa bình giải quyết tranh chấp ở Biển Đông dựa trên các nguyên tắc phổ biến của luật quốc tế, trong đó có UNCLOS.

Các bộ trưởng Ngoại giao ASEAN quyết tâm tăng cường tham vấn ở ASEAN nhằm thúc đẩy các nguyên tắc trên phù hợp với Hiệp ước Thân thiện và hợp tác ở Đông Nam Á năm 1976 và Hiến chương ASEAN năm 2008.

4. ASEAN với triển vọng hòa bình giải quyết các tranh chấp chủ quyền về biển, đảo trong khu vực Biển Đông

Trong Hội nghị hẹp Bộ trưởng Ngoại giao ASEAN diễn ra vào ngày 11 tháng 1 năm 2012 tại Siem Reap, Cambodia, các Ngoại trưởng đã khẳng định lập trường chung của ASEAN và đã nhấn mạnh: hòa bình, ổn định và an ninh ở Biển Đông, trong đó có an ninh, an toàn hàng hải không chỉ là nhu cầu chính đáng của các quốc gia hữu quan trong khu vực mà còn là nhu cầu của toàn khu vực và cộng đồng quốc tế. Đây là Hội nghị khởi đầu năm Chủ tịch ASEAN 2012 của nước chủ nhà Cambodia, là dịp để các Ngoại trưởng bàn bạc, xây dựng kế hoạch và định hướng công tác cho cả năm 2012 theo chủ đề được Cambodia đề xuất: “ASEAN: một Cộng đồng, một Vận mệnh”.

Với tinh thần một cộng đồng, một vận mệnh, Hội nghị Ngoại trưởng ASEAN đã bàn phương hướng nhằm phát huy hơn nữa các kết quả đã đạt trong những năm 2010, 2011 và tiếp tục đẩy mạnh triển khai có hiệu quả các ưu tiên của ASEAN nhất là về tăng cường đoàn kết trong năm 2012 và giai đoạn tiếp theo. Chỉ có đoàn kết, nhất trí cao và đồng thuận cao độ ASEAN mới có thể vượt qua được những

thách thức mang tính toàn cầu và khu vực đang diễn ra trong bối cảnh hiện nay, mặc dù nội dung công việc nhiều và khó nhưng đã có những định hướng rõ ràng, có lộ trình cơ bản của ASEAN trong quá trình hoạch định và thực hiện chính sách của mình.

Trong chương trình nghị sự của Hội nghị Ngoại trưởng ASEAN, các Bộ trưởng đã có các cuộc trao đổi thẳng thắn, cởi mở về nhiều vấn đề chiến lược đang đặt ra đối với ASEAN, và đã đạt được nhiều nhận thức chung quan trọng, đặc biệt là nhận thức về nguyên tắc hòa bình giải quyết các tranh chấp chủ quyền về biển, đảo ở khu vực Biển Đông trong bối cảnh hiện nay.

Về xây dựng Cộng đồng, các Bộ trưởng nhất trí trên cơ sở phát huy những thành quả đã đạt trong các năm 2010 và 2011, ASEAN cần đẩy mạnh thực hiện Lộ trình xây dựng Cộng đồng, tăng cường liên kết đi đôi với thu hẹp khoảng cách phát triển. Cùng với việc nâng cao hiệu quả thực thi, củng cố thể chế, ASEAN cần phải chú trọng yêu cầu bảo đảm phát triển bền vững, xây dựng Cộng đồng hướng tới người dân, ứng phó hiệu quả với các thách thức như thiên tai, dịch bệnh, an ninh năng lượng, lương thực, an ninh biển.

Trong quan hệ đối ngoại, ASEAN nhất trí cần tăng cường hơn nữa quan hệ hợp tác với các đối tác, tranh thủ sự giúp đỡ hiệu quả của các đối tác về xây dựng Cộng đồng ASEAN. Khuyến khích các nước lớn tham gia, đóng góp xây dựng cho hòa bình, an ninh và phát triển ở khu vực, cũng như ủng hộ vai trò trung tâm của ASEAN trong khuôn khổ cấu trúc hợp tác khu vực đang định hình, với ASEAN giữ vai trò trung tâm.

Nội dung hòa bình và đảm bảo an ninh của khu vực, các Bộ trưởng Ngoại giao ASEAN đã nhất trí tiếp tục tăng cường phát huy có hiệu quả của các công cụ, cơ chế hợp tác vì hòa

bình, an ninh khu vực như: Hiệp ước thân thiện và hợp tác ở Đông Nam Á (TAC); Hiệp ước về khu vực Đông Nam Á phi vũ khí hạt nhân (SEANWFZ); Tuyên bố về ứng xử của các bên ở Biển Đông DOC; Diễn đàn khu vực ASEAN (ARF); Hội nghị Bộ trưởng Quốc phòng ASEAN mở rộng (ADMM+). ASEAN cũng đã nhất trí trên cơ sở thỏa thuận đạt được từ tháng 11/2011, cho nên ASEAN sẽ tiếp tục thúc đẩy 05 cường quốc có vũ khí hạt nhân sớm tham gia Nghị định thư của Hiệp ước SEANWFZ.

Vấn đề Biển Đông đã thể hiện lập trường chung của ASEAN đó là: hòa bình, ổn định và đảm bảo an ninh ở Biển Đông, trong đó có nội dung đảm bảo an ninh và an toàn hàng hải. Các bên liên quan cần giải quyết các tranh chấp bằng biện pháp hòa bình, tuân thủ luật pháp quốc tế, đặc biệt những quy định của UNCLOS, thực hiện đầy đủ Tuyên bố về cách ứng xử của các bên ở Biển Đông DOC, sớm xây dựng một bộ Quy tắc ứng xử ở Biển Đông COC. Đây là nội dung quan trọng được các thành viên ASEAN nhất trí về sử dụng biện pháp hòa bình giải quyết tranh chấp, kiên quyết phản đối các hành động dùng vũ lực hoặc đe dọa dùng vũ lực để giải quyết tranh chấp.

Triển khai đường lối đối ngoại của Đại hội Đảng lần thứ XI của Đảng Cộng sản Việt Nam về chủ động hội nhập quốc tế, tham gia hợp tác ASEAN với phương châm tích cực, chủ động và có trách nhiệm. Trong Tổ chức ASEAN, Việt Nam đã tham gia một cách tích cực và đã có nhiều đóng góp quan trọng trong quá trình hoạch định phương hướng và những giải pháp nhằm giải quyết những vấn đề thách thức đang diễn ra đối với ASEAN.

Những việc làm cụ thể có hiệu quả thiết thực của Việt Nam đó là: đề xuất nhiều phương hướng, biện pháp thúc đẩy triển khai cụ thể và được các thành viên ASEAN đánh giá cao, trong đó có các nội dung: xây dựng Cộng đồng; tăng cường đoàn kết; liên kết và kết nối ASEAN;

nâng cao vai trò trung tâm của ASEAN trong cấu trúc khu vực; tăng cường hợp tác vì hòa bình; ổn định ở khu vực và ứng phó với các thách thức chung đang nổi lên.

Về vai trò trung tâm trong cấu trúc khu vực, Việt Nam đã đề nghị ASEAN cần tiếp tục tăng cường đoàn kết, giữ vai trò chủ đạo và định hướng tại các khuôn khổ, tiến trình hợp tác khu vực, khuyến khích các đối tác tham gia, đóng góp xây dựng vào hòa bình, an ninh và phát triển ở khu vực; tiếp tục phát huy vai trò và sự hỗ trợ lẫn nhau của các diễn đàn khu vực như ASEAN+1, ASEAN+3, EAS, ARF, ADMM+ vì hòa bình, an ninh và phát triển ở khu vực.

Về tình hình Biển Đông, Việt Nam nhấn mạnh trên lập trường chung của ASEAN về việc bảo đảm hòa bình, an ninh, an toàn và tự do hàng hải, giải quyết các tranh chấp thông qua biện pháp hòa bình, tuân thủ luật pháp quốc tế, nhất là những quy định của UNCLOS, thực hiện đầy đủ và hiệu quả DOC, sớm xây dựng COC. ASEAN cần tiếp tục đoàn kết và chủ động, đóng góp tích cực vào hòa bình, ổn định ở Biển Đông.

Chủ động xây dựng lập trường chung về COC, tiến hành thúc đẩy đối thoại với Trung Quốc để triển khai đầy đủ và hiệu quả DOC, hướng tới xây dựng COC, đồng thời cần tiếp tục tăng cường hợp tác về các vấn đề trên biển khác, trong đó có an ninh và an toàn cho các tuyến đường hàng hải, cứu hộ, cứu nạn trên biển, phòng chống cướp biển, các tội phạm trên biển... Thông qua các khuôn khổ khu vực, cũng như Tuyên bố ASEAN năm 2010 về hợp tác tìm kiếm và cứu hộ người và tàu thuyền bị nạn trên biển, trên cơ sở phù hợp với luật pháp quốc tế và những quy định của UNCLOS.

Kết luận

Theo tinh thần của Hiến chương Liên Hợp Quốc, Tuyên ngôn của Liên Hợp Quốc năm 1970, các quốc gia thành viên phải nhanh

chóng và thiện chí giải quyết các tranh chấp giữa các bên với nhau bằng các biện pháp như đàm phán, điều tra, trung gian, hòa giải, trọng tài, tòa án, tổ chức quốc tế và các biện pháp khác. Các biện pháp nêu trên cần được áp dụng trên tinh thần phù hợp với bối cảnh và tính chất của tranh chấp dưới góc độ địa lý và chính trị.

Quy phạm pháp luật quốc tế không bắt buộc các quốc gia phải áp dụng một biện pháp cụ thể nào, điều đó có nghĩa là các bên trong tranh chấp chủ quyền về biển, đảo ở khu vực biển Đông có quyền thỏa thuận chọn biện pháp giải quyết, song nếu không giải quyết được bằng biện pháp này thì phải có nghĩa vụ lựa chọn biện pháp khác, không để cho tình trạng tranh chấp kéo dài, điều đó sẽ dẫn đến những hệ lụy phức tạp cho môi trường hòa bình của khu vực và thế giới.

Đối với khu vực Biển Đông đang diễn ra sự tranh chấp chủ quyền về biển, đảo liên quan đến nhiều bên với mâu thuẫn kéo dài, điều tiên quyết là các bên phải vận dụng nguyên tắc hòa bình giải quyết các tranh chấp, đây là một trong những nguyên tắc cơ bản của luật quốc tế hiện đại. Trong quá trình giải quyết tranh chấp các bên hữu quan phải tuyệt đối tôn trọng lẫn nhau và dựa trên các quy định của luật biển quốc tế, đặc biệt là những quy định của UNCLOS về phân định ranh giới biển.

Các bên liên quan tuyệt đối không được có các hành động dùng vũ lực hoặc đe dọa dùng vũ lực trong giải quyết vấn đề tranh chấp chủ

quyền về biển, đảo, nếu các hành động này diễn ra sẽ là một thảm họa cho khu vực. Trong thực tiễn, quan hệ giữa các quốc gia tồn tại rất nhiều tranh chấp quốc tế, trong đó đặc biệt là các tranh chấp về lãnh thổ, chủ quyền về biển, đảo. Các quốc gia thực tế đã áp dụng các biện pháp hòa bình giải quyết chúng một cách thành công trong rất nhiều trường hợp♦

Tài liệu tham khảo

1. Professor Carl Thayer. China's New Wave of Aggressive Assertiveness in the South China Sea. Maritime Security in the South China Sea CISS Washington, D C July 20 - 21, 2011.
2. Bài phát biểu của Đại tướng Phùng Quang Thanh, Bộ trưởng Bộ Quốc phòng Việt Nam tại Hội nghị an ninh châu Á lần thứ 10, tổ chức tại Singapore ngày 5/6/2011.
3. Bài phát biểu của Thứ trưởng Ngoại giao Lê Lương Minh tại Hội nghị lần thứ 21 của các quốc gia thành viên Công ước 1982 tổ chức tại New York, Mỹ, từ ngày 13 – 17/6/2011.
4. Đỗ Tiến Sâm, 2008. *Đại hội XVII Đảng Cộng sản Trung Quốc những vấn đề lý luận và thực tiễn*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.
5. Nguyễn Thanh Minh. 2011. *Tiềm năng biển Việt Nam và chính sách hợp tác quốc tế về biển trong thập niên đầu thế kỷ XXI*, Nxb. Đại học Kinh tế Quốc dân, Hà Nội.
6. Nguyễn Thanh Minh, 2011. *Các biện pháp xây dựng lòng tin và an ninh ở khu vực biển Đông trong bối cảnh hiện nay*, Tạp chí Nghiên cứu các vấn đề Kinh tế và Chính trị thế giới, số 9 (tháng 9/2011).